

PRVÁ KAPITOLA

JOSEFA BREUERA VYTRHLI Z ÚVAH ZVONY na Kostole Najsvätejšieho Spasiteľa. Z vrečka na veste si vytiahol ťažké zlaté hodinky. Deväť hodín ráno. Opäť si prečítal malú kartičku so strieborným okrajom, ktorá mu prišla včera.

21. október 1882

Vážený pán doktor Breuer,
musím sa s Vami stretnúť, je to nanajvýš súrne. V stávke je budúcnosť nemeckej filozofie. Prídte zajtra o deviatej ráno do kaviarne Sorrento.

Lou Saloméová

Aký impertinentný odkaz! Už celé roky k nemu nebol nikto taký nezdvorilý. Meno Lou Saloméová mu navyše nič nehovorilo a na obálke chýbala adresa. Nemal tej osobe ako oznámiť, že mu to o deviatej nevyhovuje, že Frau Breuerová

nepoteší, keď ju nechá raňajkovať osamote, že doktor Breuer je predsa na dovolenke a že tieto „nanajvýš súrne“ záležitosti ho vôbec nezaujímajú – veď do Benátok docestoval práve preto, aby pred nanajvýš súrnymi problémami unikol.

A predsa bol teraz o deviatej tu, v kaviarni Sorrento, pozoroval tváre ľudí okolo seba a uvažoval, ktorá zo žien môže byť tá impertinentná Lou Saloméová.

„Ešte kávu, pane?“

Breuer prikývol čašníkovi, trinástročnému, možno štrnásťročnému mládencovi s nahladko začesanými čiernymi vlasmi. Ako dlho tu už stráca čas snívaním? Znovu pozrel na hodinky. Premárnil ďalších desať minút zo svojho života! Ako obyčajne, sníval o Berthe, krásnej Berthe, ktorá bola posledné dva roky jeho pacientkou. Spomínal si na jej podpichovanie: „Pán doktor, prečo sa ma tak bojíte?“ Dobre si pamätal, čo mu povedala, keď jej oznámil, že ju prestane liečiť. „Počkám na vás. Naveky zostanete jediným mužom v mojom živote.“

„Preboha!“ pokarhal sa v duchu. „Prestaň už na to myslieť! Otvor oči! Dívaj sa! Vnímaj svet!“

Breuer zdvihol šálku, vdýchol arómu silnej kávy a s ňou aj chladný vzduch októbrových Benátok. Obzeral sa okolo seba. Za ostatnými stolmi v kaviarni Sorrento sedeli raňajkujúci muži a ženy – väčšinou turisti a väčšinou postarší. Niekoľkí mali v jednej ruke noviny a v druhej šálku. Za stolmi sa vznášali ocelovomodré krdle holubov. Na pokojnej hladine Canale Grande sa mihotali odrazy veľkých palácov na brehoch a rušili ich len vlny za gondolou. Ďalšie gondoly ešte spali, priviazané k pokrúteným tyčiam, ktoré krivo trčali z kanála ako kopije, naverímboha pohádzané rukou nejakého obra.

„Áno, to je ono, obzeraj sa, ty somár!“ zamrmľal si Breuer pod nos. „Do Benátok prichádzajú ľudia z celého sveta, ľudia, ktorí nechcú zomrieť skôr, než im bude dopriaty pohľad na túto krásu.“

Kolko zo života som prepásol, zišlo mu na um, len tým, že

som sa nedíval? Alebo díval a nič nevidel? Včera sa osamote prešiel okolo ostrova Murano a po hodine si uvedomil, že nič nevidel. Nijaký obraz sa mu zo sietnice nepreniesol do mozgovej kôry. Jeho pozornosť si uzurpovali myšlienky na Berthu, jej vábivý úsmev, jej zbožňujúci pohľad, jej teplé a dôverčivé telo a jej zrýchlený dych, keď ju vyšetroval alebo masíroval. Také scény mali svoju moc – mali vlastný život, vždy, keď sa pozabudol, vtrhli mu do mysle a zaujali jeho predstavivosť. Vari je to naveky môj osud? pýtal sa sám seba. Je mi súdené byť len javiskom, na ktorom sa večne dramaticky producujú spomienky na Berthu?

Ktosi pri neďalekom stolíku sa zdvihol. Breuera prebral ostrý škrabot kovovej stoličky na dlaždiciach a očami začal znova hľadať Lou Saloméovú.

Aha, tam je! Žena, ktorá kráčala po ulici Riva del Carbon, zrazu vošla do kaviarne. Áno, iba ona mohla napísať ten impertinentný odkaz – tá pekná žena, vysoká a štíhla, zahalená v kožuchu, ktorá k nemu kráčala kráľovským krokom cez labyrint natesno rozmiestnených stolíkov. Keď sa priblížila, Breuer si všimol, že je mladá, možno ešte mladšia než Bertha, možno ešte iba študentka. Ale to sebaisté vystupovanie – jedinečné! S tým sa dostane ďaleko!

Lou Saloméová k nemu prichádzala bez náznaku váhania. Ako si mohla byť taká istá, že je to on? Ľavou rukou si narýchlo prihladil červenkastú strapatú bradu, skontroloval, či sa tam nezachytili omrvinky po rožku, ktorý mal na raňajky. Pravou rukou si stiahol nižšie čierne sako, aby sa mu nekrčilo okolo krku. Keď bola od neho už len zo dva kroky, na okamih zastala a odvážne mu pozrela do očí.

Breuerova myseľ náhle utíchla. Už sa nemusel nútiť do sústredenia. Sietnica spolupracovala s mozgovou kôrou a obraz Lou Saloméovej mu voľne vstupoval do mysle. Táto žena sa vyznačovala nezvyčajnou krásou: mala výrazné čelo, energicky rezanú bradu, jasnomodré oči, plné zmyselné pery

a nedbanlivo začesané platinové vlasy, len tak pozberkané do vysokého uzla, ktorý jej odhaľoval uši a štíhly grációzný krk. S mimoriadnym potešením si všimol pramienky, ktoré z uzla unikli a šibalsky jej poletovali okolo hlavy.

Ešte tri kroky a bola pri stole. „Pán doktor, som Lou Saloméová. Smiem?“ ukázala na stoličku. Posadila sa tak rýchlo, že Breuer ju nestihol ani poriadne pozdraviť – vstať, ukloniť sa, pobožkať ruku, prisunúť stoličku.

„Čašník! Čašník!“ Breuer rezko luskol prstami. „Kávu pre dámu. Cafè latte?“ pozrel na Fräulein Saloméovú. Prikývla a napriek rannému chladu si vyzliekla kožuch.

„Áno, cafè latte.“

Breuer a jeho spoločníčka chvíľu sedeli bez slova. Potom mu Lou Saloméová pozrela priamo do očí a začala: „Mám priateľa, ktorý upadol do zúfalstva. Obávam sa, že sa v blízkej budúcnosti zabije. Pre mňa by to bola veľká strata a tiež osobná tragédia, pretože by som za to niesla istú zodpovednosť. Napriek tomu by som to dokázala zničiť aj prekonať. Ale...“ Nahla sa k nemu a stíšila hlas. „Takáto strata by mala ďalekosiahle dôsledky, pretože smrť spomínaného muža by zasiahla všetko – vás, európsku kultúru, nás všetkých. Verte mi.“

Breuer otvoril ústa, chcel povedať: „Fräulein, určite preháňate,“ ale nedokázal to vysloviť. Čo by mu pri každej inej žene pripadalo ako adolescentné sklony k preháňaniu, tu pôsobilo, že to treba brať vážne. Jej úprimnosť a presvedčivosť boli neodolateľné.

„Ktože je tento muž? Váš priateľ? Počul som o ňom?“

„Ešte nie! Ale po čase sa o ňom dopytujeme všetci. Volá sa Friedrich Nietzsche. Azda by vám ho mohol predstaviť list, ktorý profesorovi Nietzschemu napísal Richard Wagner.“ Vytiahla z kabelky list, rozložila ho a ponúkla Breuerovi. „Najskôr musím priznať, že Nietzsche netuší ani o mojom stretnutí s vami, ani o tom, že mám vo vlastníctve tento list.“

Posledná veta Fräulein Saloméovej Breuera zarazila. Mal

by taký list vôbec čítať? Dotyčný profesor Nietzsche netuší, že mu ho priniesla, ba nevie, že ho Fräulein vôbec má! Ako ho získala? Požičala si ho? Ukradla?

Breuer sa hrdil svojimi zásadami. Bol lojálny a veľkorysý. Ako diagnostik sa preslávil vynachádzavosťou, ba vo Viedni sa stal legendou, bol osobným lekárom veľkých vedcov, umelcov a filozofov, medzi jeho pacientov patrili Brahms, Brücke a Brentano. V štyridsiatke bol známy po celej Európe a významní občania z celého Západu neváhali podniknúť dlhé cesty, aby sa s ním poradili. A predsa bol najväčšmi hrdý na svoju morálnu integritu – ani raz v živote sa nedopustil nečestnosti. Jediné, čo by mu kto mohol vyčítať, boli jeho roztúžené myšlienky na Berthu, myšlienky, aké by mal radšej venovať svojej manželke Mathilde.

Preto teraz váhal, či z ruky Fräulein Saloméovej prevezme ten list. Váhal však iba krátko. Stačil ďalší pohľad do jej čistých modrých očí a otvoril obálku. List bol datovaný 10. januára 1882 a začínal sa takto: „Friedrich, priateľ môj.“ Niekoľko odsekov bolo zakrúžkovaných.

Svetu ste venovali dielo, ktorému sa nič nevyrovná. Vašu knihu charakterizuje taká vášnivá istota, že dokazuje najhlbšiu originalitu. Ako inak by sme si my dvaja s mojou manželkou mohli uvedomiť najúprimnejšie pranie nášho života, ktoré znelo, aby sa k nám jedného dňa niekto zvonku priblížil a úplne si privlastnil naše srdcia a duše! Každý z nás si Vašu knihu prečítal dvakrát – raz osamote cez deň a potom nahlas večer. O ten jediný výtlačok sa škriepime a ľutujeme, že zatiaľ nedorazil sľubovaný druhý.

Vy ste však chorý! Klesáte na duchu? Ak áno, ako rád by som Vám pomohol zahnať malomyseľnosť! Ako mám začať? Nemôžem inak, len Vás zahrnúť svojou bezvýhradnou chválou.

Aspoň tú teda prijmite v priateľskom duchu, hoci Vás istotne neuspokojí.

Srdečne Vás pozdravuje Váš

Richard Wagner

Richard Wagner! Breuera to napriek jeho znalosti Viedne, napriek tomu, že sa poznal a neformálne stýkal s mnohými veľikánmi svojej doby, ohromilo. List, a ešte takýto, napísaný majstrovou vlastnou rukou! Rýchlo sa však spamätal.

„Veľmi zaujímavé, drahá Fräulein, ale teraz mi, prosím, presne vysvetlite, čo pre vás môžem urobiť.“

Lou Saloméová sa k nemu znovu naklonila a zľahka mu položila na ruku svoju dlaň v rukavičke. „Nietzsche je chorý, veľmi chorý. Potrebuje vašu pomoc.“

„Ale čo je to za chorobu? Aké má symptómy?“ Breuer pri dotyku jej ruky znervóznel a bol rád, že sa môže uchýliť do známych vôd.

„Migrény. Predovšetkým máva mučivé migrény. A pretrvávajúce záchvaty nevoľnosti. Hrozí mu slepota – postupne sa mu zhoršuje zrak. Ťažkosti s trávením – aj niekoľko dní nemôže jesť. Nespavosť – nijaký liek mu nezabezpečí spánok, preto berie nebezpečne vysoké dávky morfia. A závraty! Celé dni trpieva na suchu morskou chorobou.“

Dlhý zoznam symptómov nebol pre Breuera ani novinkou, ani návnadou, keďže zvyčajne prijímal dvadsaťpäť až tridsať pacientov denne a do Benátok prišiel práve preto, aby si od nich oddýchol. Lenže Lou Saloméová hovorila tak nástojčivo, že ho to nutkalo, aby ju pozorne počúval.

„Moja milá, odpoveď na vašu otázku znie áno. Pravdaže, vášho priateľa prijmem. To sa rozumie samo sebou. Napokon, som lekár. Dovoľte mi však položiť jednu otázku. Prečo ste ma spolu s vašim priateľom neoslovili priamo? Prečo ste

mi nenapísali do mojej viedenskej ordinácie a nepožiadali o termín?“ Breuer sa poobzeral, hľadal očami čašníka, aby mohol vypýtať účet. Pomyslel si, že Mathilde sa poteší, keď sa tak rýchlo vráti do hotela.

Táto odvážna žena sa však nedala odradiť. „Pán doktor, prosím vás, venujte mi ešte zopár minút. Nedokážem ani dostatočne vyjadriť vážnosť Nietzscheho stavu, hĺbku jeho zúfalstva.“

„O tom nepochybujem. No znovu sa pýtam, Fräulein Saloméová, prečo za mnou Herr Nietzsche neprišiel do mojej viedenskej ordinácie? Alebo prečo nenavštívi lekára v Taliansku? Kde vlastne žije? Chcete, aby som mu dal odporúčanie pre lekára v jeho meste? A prečo práve ja? Mimochodom, odkiaľ ste sa dozvedeli, že som v Benátkach? Alebo že mám rád operu a obdivujem Wagnera?“

Lou Saloméová sa na Breuerove otázky iba nevzrušene usmiala, a keď kanonáda slov pokračovala, v úsmeve sa jej zjavil náznak šibalstva.

„Fräulein, usmievate sa, akoby ste vedeli nejaké tajomstvo. Myslím, že máte rada záhady, však?“

„Toľko otázok, pán doktor. Je to pozoruhodné, rozprávame sa iba pár minút, a už mi kladiete toľko mäťúcich otázok. To je iste dobré znamenie pre naše budúce rozhovory. Poviem vám o našom pacientovi viac.“

O našom pacientovi! Breuer opäť žasol nad jej odvahou, až drzosťou, a Lou Saloméová pokračovala: „Nietzsche vyčerpал v Nemecku, Švajčiarsku a v Taliansku všetky možnosti medicíny. Nijaký lekár jeho chorobe nerozumie a nedokáže mu ulaviť od symptómov. Za posledných dvadsaťštyri mesiacov, ako mi povedal, navštívil dvadsaťštyri najlepších európskych lekárov. vzdal sa domova, opustil priateľov, rezignoval na profesúru. Stal sa z neho pútnik, hľadajúci znesiteľné podnebie, aby získal aspoň jeden či dva dni bez bolesti.“

Mladá žena sa odmlčala, zdvihla šálku, odpila si z kávy a stále pri tom uprene pozerala na Breuera.

„Fräulein Saloméová, ja často prijímam pacientov s nezvyčajnými či ťažko diagnostikovateľnými stavmi. No poviem vám úprimne, neviem robiť zázraky. V takejto situácii, keď pacienta ohrozuje slepota, trpí migrénami, závratmi, gastritídou, slabosťou a nespavosťou, a keď sa obrátil na vynikajúcich lekárov, ktorí mu nepomohli, sotva zvládnem viac, keď budem za dvadsaťpäť mesiacov jeho dvadsiatym piatym ošetrojúcim lekárom.“

Breuer sa oprel na stoličke, vybral cigaru a zapálil si ju. Vyfúkol tenký modrý pramienok dymu, počkal, kým sa vzduch vyčistí, a pokračoval: „No znovu pripomínam, že Herr Nietzsche ma môže kedykoľvek navštíviť v mojej ordinácii. Aj tak je možné, že príčina a riešenie jeho stavu zostanú rovnako záhadné, mimo možností lekárskej vedy roku tisícosemsto osemdesiatdva. Váš priateľ sa možno narodil o generáciu alebo dve skôr, než mal.“

„Skôr, než mal!“ zasmiala sa. „To je jasnozrivý postreh, pán doktor. Ako často som to isté počula aj od Nietzscheho! Až teraz som si istá, že ste preňho ten pravý lekár!“

Breuer sa už chystal na odchod a pred očami mal Mathilde, ako oblečená netrpezlivo chodí hore-dolu po hotelovej izbe, no ihneď prejavil záujem: „Prečo?“

„Často sám seba označuje za posmrtného filozofa – mysliteľa, na akého svet ešte nie je pripravený. Aj nová kniha, ktorú plánuje napísať, sa začína týmto motívom – prorok Zarathustra, plný múdrosti, sa rozhodne, že poučí ľudí. Nik však nerozumie jeho slovám. Nie sú naňho pripravení a prorok, keď si uvedomí, že prišiel priskoro, sa znovu utiahne do samoty.“

„Fräulein, vaše slová ma zaujali – sám sa vášnivo zaoberám filozofiou. No môj čas je dnes obmedzený a ešte stále som nepočul priamu odpoveď na otázku, prečo váš priateľ nemôže prísť za mnou do Viedne.“

„Pán doktor,“ Lou Saloméová mu priamo pozrela do očí, „odpusťte, že som sa nevyjadrila presne. Asi by som mala ho-

vorit' otvorenejšie. Odjakživa sa rada zdržiavam v prítomnosti veľkých mysliteľov – možno preto, že potrebujem vzory pre vlastný rozvoj, možno ich jednoducho zbieram ako zaujímavé exempláre. Preto je mi cťou konverzovať s mužom, ktorý má také hlboké a široké vedomosti ako vy.“

Breuer pocítil, ako ho zalieva rumenec. Nedokázal zniest jej pohľad, a hoci pokračovala, pozrel inam.

„Chcem tým povedať, že chodím okolo horúcej kaše možno len preto, lebo si podvedome želim predĺžiť čas strávený s vami.“

„Prajete si ešte kávu, Fräulein?“ Breuer kývol na čašníka. „A poprosím ešte tie raňajkové rožky. Ozaj, už ste sa niekedy zamysleli nad rozdielmi medzi nemeckým a talianskym pečivom? Ak dovolíte, vysvetlím vám svoju teóriu o súvislosti medzi chlebom a národnou povahou.“

A tak sa Breuer naspäť za Mathilde neponáhľal. Pokojne sa naraňajkoval s Lou Saloméovou a potichu uvažoval o paradoxoch tejto situácie. Aké zvláštne, že musel prísť až do Benátok, aby sa uzdravil z toho, čo na ňom napáchala jedna krásna žena, a zrazu tu sedí zoči-voči s inou, ešte krajšou! Okrem toho si uvedomil, že prvý raz za dlhé mesiace sa jeho myseľ zbavila posadnutosti Berthou.

Azda, dodal v duchu, mám predsa len nádej. Táto žena by mohla z javiska v mojej mysli vytlačiť Berthu. Žeby som objavil psychologický ekvivalent farmakologickej substitučnej terapie? Neškodná látka, napríklad valeriána, môže nahradiť nebezpečnejšiu, ako je morfium. A tak môže Lou Saloméová vystriedať Berthu – to by bol pokrok! Napokon, táto žena je sofistikovanejšia a aktívnejšia. Bertha je skôr, ako to vyjadriť, sexuálne nedospelá, neúplná žena, dieťa, ktoré sa rozpačito mrví v ženskom tele.

Napriek tomu dobre vedel, že presne tá predsexuálna nevinnosť ho k Berthe priťahovala. Obe ženy ho vzrušovali:

keď na ne myslel, pod pásom sa mu ozývali príjemné vibrácie. A obe ženy ho desili: každá bola svojím spôsobom nebezpečná. Lou Saloméová v ňom vyvolávala strach, pretože mala moc – mohla mu niečo urobiť. Bertha ho desila svojou submisívnosťou – tým, čo on mohol urobiť jej. Keď si pomyslel na riziká, ktoré podstúpil pri Berthe, ako sa priblížil k porušeniu najzákladnejšieho pravidla lekárskej etiky, ako takmer zničil seba, svoju rodinu, celý svoj život, pochytila ho triaška.

Teraz bol hlboko zaujatý rozhovorom a taký očarený mladou spoločníčkou pri raňajkách, že napokon ona, nie on, musela znovu zaviesť reč na priateľovu chorobu – konkrétne k Breuerovmu vyjadreniu o lekárskech zázrakoch.

„Mám dvadsaťjeden rokov, pán doktor, a na zázraky neverím. Uvedomujem si, že keď zlyhalo dvadsaťštyri vynikajúcich lekárov, môže to znamenať jediné – dospeli sme k hraniciam súčasného lekárskeho poznania. Ale nechápte ma zle, ja si nenahováram, že by ste Nietzscheho mohli uzdraviť. Nie preto som vyhľadala vašu pomoc.“

Breuer položil šálku a bradu aj fúzy si jemne obtrel obrúskom. „Odpusťte, Fräulein Saloméová, ale už ste ma celkom zmiatli. Na začiatku ste predsa spomínali, že odo mňa potrebujete pomoc, pretože váš priateľ je vážne chorý.“

„Nie, pán doktor, povedala som, že mám priateľa, ktorý upadol do zúfalstva a jestvuje vážne nebezpečenstvo, že si vezme život. Ja vás prosím, aby ste liečili Nietzscheho zúfalstvo, nie jeho telo.“

„Lenže, Fräulein, ak si váš priateľ zúfa preto, lebo ochorel, a ja ho nedokážem uzdraviť, čo iné je v mojej moci? Nevieť pomôcť chorej myšli.“

Breuer pochopil jej prikývnutie tak, že spoznala narážku na dialóg medzi Macbethom a lekárom, a pokračoval: „Fräulein Saloméová, na zúfalstvo niet liekov, tak ako niet lekárov pre dušu. Nemôžem toho urobiť veľa, azda len odporúčať niektoré

z početných a skvelých kúpeľov v Rakúsku alebo v Taliansku. Prípadne rozhovor s kňazom či iným duchovným poradcom, s členom rodiny... alebo dobrým priateľom.“

„Pán doktor, ja veľmi dobre viem, že viac toho urobiť nemôžete. Môj brat Žeňa študuje medicínu a začiatkom tohto roku bol na vašej prednáške vo Viedni.“

Žeňa Salomé! Breuer si lámal hlavu, či to meno už počul. Študentov stretával veľmi veľa.

„Od neho viem o vašej láske k Wagnerovmu dielu, aj o tom, že ste sa chystali na pobyt v hoteli Amalfi v Benátkach, a tiež ako vyzeráte. No najmä som sa od neho dozvedela, že dokážete liečiť zúfalstvo. Vlani v lete bol na neformálnej konferencii, kde ste opisovali terapiu mladej ženy nazvanej Anna O. Tá žena trpela zúfalstvom a vy ste u nej použili novú techniku, „liečenie hovorením“, ktorá sa zakladá na rozume, na rozmotávaní spleťtých mentálnych asociácií. Žeňa tvrdí, že ste jediný lekár v Európe, ktorý pacientom ponúka pravú psychologickú liečbu.“

Anna O.! Breuer sa pri tom mene mykol, a keď si dvíhal šálku k perám, obliat sa kávou. Ruku si osušil obrúskom a dúfal, že Fräulein Saloméová si tú malú nehodu nevšimla. Anna O., Anna O.! Neuveriteľné! Kam sa len pohol, všade narazil na Annu O. – v skutočnosti šlo o Berthu Pappenheimovú. Breuer bol prísne diskretný a nikdy neodhalil pravé mená svojich pacientov, keď o nich hovoril so študentmi. Každému vytvoril pseudonym tak, že posunul pacientove iniciály o jedno písmeno v abecede dozadu, takže B. P. sa stala A. O. – Annou O.

„Na Žeňu ste urobili ohromný dojem, pán doktor. Keď opisoval vašu konferenciu a spôsob, ktorým ste liečili Annu O., dodal, že sa cítil pozhnaný, lebo mohol stáť pred géniom. Pritom na Žeňu len tak niečo dojem neurobí. Nikdy predtým som ho takto hovoriť nepočula. Vtedy som sa rozhodla, že jedného dňa sa s vami musím stretnúť a zoznámiť,